

*Національна правнича дискусія за темою:
«Реформа вищої юридичної освіти в Україні»*

I. Вихідні засади реформи правничої освіти

**РЕФОРМА ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ:
ОКРЕМІ СКЛАДОВІ УСПІШНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ***

Ю. БАРАБАШ
*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
проректор з навчальної роботи
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Судова реформа на конституційному рівні, що набула чинності 30 вересня минулого року, стала предметом серйозних дискусій та обговорень. Переважно об'єктом уваги ставали питання «монополізації» надання правничої допомоги адвокатами, реформатування Верховного Суду та запровадження інституту конституційної скарги. Натомість, як це часто буває, з поля зору зникло одне з ключових методологічних питань, яке було покладено в основу проведеної реформи: ми отримали конституційне оформлення важливого суб'єкта суспільного життя — правника, а відповідно, і його нове конституційне призначення, а також нове значення юридичної (правничої) освіти в системі підготовки кадрів вищої кваліфікації.

Маємо на увазі три принципово важливі конституційні конструкції —

«професійна правнича допомога» (ст. 131²), «професійна діяльність у сфері права» (ст. 127) та «правнича професія» (ст. 131). Зазначені зміни не тільки модернізують філософію юридичної діяльності, а й, що принципово для усвідомлення громадою необхідності реформування юридичної (правничої) освіти, покладають додаткові зобов'язання на державу та, зокрема, Міністерство освіти і науки України.

При цьому зазначені конституційні новели повинні аналізуватися у контексті інших важливих положень Основного Закону. Йдеться про те, що *на рівні установчого акта серед усіх видів вищої освіти згадується тільки вища юридична освіта* (статті 127, 148 Конституції України): серед кваліфікаційних вимог на посаду професійного судді та судді Конституційного Суду України (далі — КСУ) вказується необ-

* Підготовка цієї публікації стала можливою завдяки підтримці американського народу, наданої через Агентство Сполучених Штатів Америки з міжнародного розвитку (USAID) у межах Програми USAID «Нове правосуддя».

Погляди авторів, викладені у цій публікації, не обов'язково відображають погляди USAID або Уряду США.

хідність наявності вищої юридичної освіти.

Основний Закон України чітко пов'язав юридичну освіту, передовсім її зміст, із важливою конституційною функцією держави — функцією здійснення правосуддя. Окрім названого, «конституційну» природу правничої освіти характеризує ще й такий важливий аспект, як присутність представників правничих шкіл серед членів вищого органу, що уповноважений на формування суддівського корпусу — Вищої ради правосуддя (два з 21 члена Вищої ради правосуддя обираються з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ (ч. 2 ст. 131 Конституції України)). Це є фактичним підтвердженням особливої місії правничих вишів для функціонування державного механізму в частині реалізації функції правосуддя.

При цьому, коли ми говоримо про функцію правосуддя, то маємо на увазі систему суб'єктів, що покликані забезпечувати реалізацію цієї функції. Тобто як безпосередньо суддів як носіїв судової влади, так і таких представників правничих професій, як адвокат і прокурор, як суб'єктів, що мають сприяти реалізації правосуддя. Як аргументи на слушність цих слів можемо додати такі приклади із норм «м'якого права».

Передовсім йдеться про рекомендації, надані європейською суддівською спільнотою — Консультативною радою європейських суддів (далі — КРЕС), одним із вагомих органів Ради Європи. Звертають на себе увагу два документи. Перший — Висновок КРЕС № (2013) 16 «Про відносини між суддями і адвокатами»: «У межах професіонального обов'язку захисту прав та інтересів своїх клієнтів адвокати мають також відігравати суттєву роль у справедливому здійсненні правосуддя. <...> Принцип 12 передбачає, що адвокати мають повсякчас підтримувати честь і гідність своєї професії як незамінні

учасники здійснення правосуддя» [1]. У другому документі, Бордоській декларації «Судді та прокурори у демократичному суспільстві», ухваленій у 2009 р. спільно КРЕС та Радою Європейських прокурорів, також зроблено чіткий акцент на взаємозв'язку цієї правничої професії зі здійсненням правосуддя: «Прокурори та судді забезпечують на всіх стадіях провадження гарантію прав та свобод людини, а також захист громадського порядку. <...> Належне виконання різних, але взаємодоповнюючих функцій суддями та прокурорами є необхідною гарантією справедливого, неупередженого та ефективного здійснення правосуддя» [2].

Таким чином, із цього можна витлумачити таку логіку конституцієдавця: уповноважені суб'єкти владних відносин, якими є Кабінет Міністрів України та Міністерство освіти і науки України, повинні забезпечити виконання конституційних вимог відповідності здобутої освіти кандидатами на посаду судді (зокрема і КСУ) тим завданням і тому рівню відповідальності, які покладаються на вказаних посадових осіб. Отже, завданням урядових структур, відповідальних за освітню політику, є забезпечення такого наповнення державного стандарту спеціальності, який відповідав би зазначеним конституційним вимогам. При формуванні стандарту освіти та стандарту освітньої діяльності мають бути враховані як обсяг знань і компетентностей, якими повинні володіти особи, що здійснюють (забезпечують здійснення) правосуддя, так і вимоги до особистих якостей таких осіб у частині здатності вільно формувати свою професійну позицію у складних юридичних ситуаціях.

Проведенню такої серйозної реформи, як реформа правничої освіти, має передувати аналіз наявних організаційних, людських, матеріально-фінансових та інших вагомих соціальних ресурсів, а також їх якості. Насамперед звертає на себе увагу проблемне питання

критичної ситуації на «правничому» ринку праці. Не апелюючи до поширених висловлювань щодо відсутності достатньої кількості вакансій для випускників правничих шкіл, наведемо офіційні дані, отримані як відповідь на інформаційний запит, адресований Державній службі зайнятості України. Було надано такі відомості стосовно

кількості безробітних, зареєстрованих у державній службі зайнятості у 2016 р. [3]. Див. таблицю 1.

Таким чином, серед загального числа безробітних із вищою освітою, які не змогли знайти перше робоче місце, особи із вищою юридичною освітою посідають одне з провідних місць (26 %)¹. Див. таблицю 2.

Таблиця 1

**Кількість безробітних,
які зареєстровані у державній службі зайнятості у 2016 р.**

		Мали статус безробітного у 2016 р. (особи)	Працевлаштовано у 2016 р. (особи)	Мали статус безробітного станом на кінець 2016 р. (особи)
Усього	01	1 270 447	409 042	390 787
<i>Із них:</i>				
Безробітні, які мали повну, неповну та базову вищу освіту	02	544 076	153 424	167 543
<i>Із рядка 01:</i>				
Особи, які упродовж року з дня закінчення вищого навчального закладу зареєструвалися у службі зайнятості	03	23 453	5 893	4 944
<i>Із них:</i>				
Навчалися за напрямом підготовки «Соціальні науки, бізнес та право»	05	6 033	1 208	1 286
Молодший спеціаліст	06	3 071	596	719
Бакалавр	07	1 829	328	437
Магістр	08	1 133	284	130

Таблиця 2

**Кількість безробітних та вакансій, станом на кінець 2016 р.
(за окремими професіями)**

	Код професії	Мали статус безробітного (особи)	Кількість вакансій (одиниці)
Усього		390 787	36 004
<i>Із них за окремими професіями:</i>			
Юрист	2421.2	1 193	93
Юрисконсульт	2429	837	77
Прокурор	2421.2	388	0
Помічник судді	3436.9	285	0
Спеціаліст-юрисконсульт	2419.3	70	6
Помічник юриста (інші види юриспруденції)	3436.9	41	8

¹ Тут слід зважати на те, що остаточний висновок про рівень безробіття на цьому етапі саме серед юристів зробити достатньо важко через включення їх до загальної галузевої групи «Соціальні науки, бізнес та право», яка об'єднує журналістів, політологів, соціологів, міжнародників, економістів, менеджерів і правників.

Помічник нотаріуса	3436.9	39	3
Помічник прокурора	2421.2	21	0
Помічник адвоката	3436.9	16	2
Науковий співробітник (правознавство)	2421.1	8	2
Інспектор праці (правовий)	2429	8	0
Молодший науковий співробітник (правознавство)	2421.1	5	0
Адвокат	2421.2	4	12
Консультант науковий (правознавство)	2421.2	3	0
Юрист-міжнародник	2421.2	3	3
Суддя	2422	2	0
Нотаріус	2429	2	1

Таким чином бачимо, що за правничим напрямом майже на 3 000 безробітних юристів на ринку праці пропонується лише 207 вакансій. Тобто 14 (!) претендентів на 1 вакансію.

Іншим, не менш кричущим «ресурсним» моментом, який також не сходить із вуст експертного середовища, є рекордна, як для звичайної європейської країни, кількість вишів, які готують правників.

Як і в попередньому випадку, для більш адекватного сприйняття ситуації наведемо офіційну статистику щодо кількості вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ), які здійснюють підготовку юристів, включаючи їх відокремлені структурні підрозділи (далі – ВСП) [4]. Див. таблицю 3.

Які висновки можна з цього зробити? По-перше, ми повинні вкотре підтвердити відсутність чіткої, зрозумілої стратегії розвитку правничої освіти як важливого фактору та передумови формування системи правосуддя у нашій державі. При цьому знову наголосимо на тому, що юридична освіта – це не звичайна галузева освіта, вона напряму пов'язана з реалізацією важливої державної функції.

По-друге, після здобуття незалежності кількість вишів, які почали готувати правників, зростала лавиноподібним чином. Однак, на жаль, ми не можемо того ж сказати про якість освіти та контролю за нею. Фактично були збере-

жені радянські підходи у викладанні дисциплін (які, безсумнівно, мають свої певні переваги з тими «сократівськими методами», що стали звичайним інструментом в американських правничих школах), наповненні навчальних планів, відірваність від потреб юридичної практики, яка розвивалася своїм, не пов'язаним з освітою, шляхом. При цьому ми не є апологетами тих експертів, які безапеляційно стверджують про абсолютно низьку якість правничої освіти. Радше слід говорити про те, що наявний потенціал правничої школи в Україні вже майже вичерпаний, а сама система правничої освіти опинилася перед загрозливою для подальшого існування ситуацією через різке зменшення державного замовлення на «право», а отже, і, відповідно, державного фінансування правничих шкіл, зменшення попиту (в загальному вимірі) серед абітурієнтів на правничу освіту, «відтік» потенційних абітурієнтів у закордонні виші (насамперед, польські).

Для ілюстрації цих аргументів можемо навести такі статистичні дані за результатами вступу на спеціальність «Право» у виші столичного регіону, де сконцентрована їх найбільша кількість. Так, у 29 київських вишів на 4 499 ліцензованих місць було зараховано 1 765 осіб (тобто було використано 39 % від ліцензованого обсягу). При цьому в 14 закладах першокурсниками стали менше 30 осіб [5].

**ВНЗ, які мають ліцензію на підготовку фахівців
за спеціальністю «Право»**

№ з/п	ВНЗ, що здійснюють підготовку за спеціальністю 081 «Право»	Бакалавр (денна)	Бакалавр (заочна)	Магістр (денна)	Магістр (заочна)
1	Державні	70	72	58	44
	(зокрема й ВСП)	9	18	4	2
2	Комунальні	2	2	2	1
	(зокрема й ВСП)	-	-	-	-
3	Приватні	44	36	28	16
	(зокрема й ВСП)	11	8	2	1

Достатньо показовим є і те, що значну кількість «контрактників» вдалося отримати тим університетам, які запропонували меншу порівняно з іншими вартість контракту.

Тому ці і подальші роздуми підтверджують слушність підходів, які сповідує робоча група Міністерства освіти і науки України, що викладені в підготовленому нею проекті Концепції вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії [6]. На деяких із цих підходів (ідей) хотілося б зупинитися і розглянути їх більш детально.

**Необхідність складання єдиного
кваліфікаційного іспиту
як умова отримання
диплому правника**

На сьогодні атестацію здобувачів вищої освіти здійснюють самі вищі навчальні заклади. Відповідно до ст. 6 Закону України «Про вищу освіту» з цією метою правничі школи створюють екзаменаційні комісії, переважну більшість членів якої становлять викладачі цієї ж школи. При цьому за умов відсутності державного стандарту система іспитів та їх програми жодним чином не уніфікуються. Акцент, як і за радянських часів, робиться на перевірці засвоєння студентами суто теоретичного матеріалу. Окрім цього, до

атестаційних заходів у багатьох випадках додається захист магістерської роботи.

Однак, як не дивно, порівняно з іншими професіями та спеціальностями, атестація правників не дає їм можливості доступу до правничих професій, а є лише підтвердженням повноти та якості знань з урахуванням бачення цих речей тими чи іншими юридичними факультетами та університетами.

Натомість чинне законодавство передбачає складання додаткових кваліфікаційних іспитів як умову доступу до правничих професій. Так, відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» одним із перших етапів добору кандидатів на суддівську посаду є проведення Вищою кваліфікаційною комісією суддів відбіркового іспиту, однією зі складових якого є анонімне тестування з метою перевірки рівня загальнотеоретичних знань кандидатів (ст. 73). Дещо подібне передбачається і щодо заповнення вакансій в органах прокуратури: «Кваліфікаційний іспит проводиться з метою перевірки рівня теоретичних знань у галузі права, європейських стандартів у галузі захисту прав людини, володіння державною мовою, аналітичних здібностей кандидатів та практичних навичок і складається з анонімного тестування та практичного завдання» (ст. 31 Закону України «Про прокуратуру»).

Аналогічним чином визначається, що особа, яка хоче стати адвокатом, має скласти кваліфікаційний іспит, який «полягає у виявленні теоретичних знань у галузі права, історії адвокатури, адвокатської етики особи, яка виявила бажання стати адвокатом, а також у виявленні рівня її практичних навичок та умінь у застосуванні закону» (ст. 9 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). І нарешті, в останньому нормативному акті, який регламентує порядок здійснення правничої професії, у Законі України «Про нотаріат» аналогічним чином передбачена обов'язковість складання кваліфікаційного іспиту кандидатами (ст. 3).

При цьому в багатьох випадках суто теоретична підготовка на правничих факультетах виявляється критично відірваною від змісту та рівня практичних знань, що мають стати в нагоді молодому юристові при обійманні ним своєї першої посади. До цього додається також і те, що представники правничих професій жодним чином не долучаються до формування навчальних планів, визначення змісту та методів викладання навчальних дисциплін і, що, можливо, найбільш принципово, — атестації здобувачів ступеня магістра права.

Намагання протягом багатьох років поєднати зусилля правничих вишів і самоврядних організацій правників у питанні підготовки майбутніх юристів не мали особливого успіху. На наше переконання, лише вжиття адміністративних заходів із запровадження організаційних форм залучення представників правничих професій до навчального процесу дасть реальний результат. Не слід забувати і про те, що відсутність прямих контактів між тими, хто готує, і тими, для кого готують, призводить до того, що підсумкова атестація для отримання диплома і первинне оцінювання при доборі на первинні прав-

ничі посади може вимагати зовсім різних за змістом знань (достатньо порівняти проаналізовані нами вимоги до опанування конституційного права при складанні кваліфікаційних іспитів зі змістом навчальних програм з тієї ж дисципліни на юридичних факультетах).

Не слід забувати і про інший вагомий момент, а саме встановлення на конституційному рівні обов'язкової участі представників правничих шкіл у формуванні суддівського корпусу¹. За таких обставин сам конституцієдавець дає пряму вказівку щодо необхідності поєднання зусиль представників самоврядних правничих професій і правничих шкіл у формуванні майбутніх юристів. По суті, допуск представників юридичних вишів до процедури добору суддів означає покладення на цих суб'єктів відповідальності за таку складову кваліфікаційних вимог до суддівської професії, як наявність необхідних правничих знань і навичок, зашифрований у категорії «вища юридична освіта». (Доречно звернути увагу на те, що цієї логіки продовжує дотримуватися законодавець при створенні системи прокурорського самоврядування: відповідно до статей 71, 74 Закону України «Про прокуратуру» до складу Ради прокурорів України та Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів входять по два представники, обрані на з'їзді юридичних вищих навчальних закладів і наукових установ.)

Найбільш логічним виходом із такої непростой ситуації може стати запровадження атестації у формі єдиного кваліфікаційного іспиту зі спеціальності «Право», що цілком реально в разі ухвалення Урядом відповідного рішення (ст. 6 Закону України «Про вищу освіту») та повністю відповідає заходам, які передбачені Середньостроковим планом пріоритетних дій Уряду до 2020 р., затверджених Розпорядженням

¹ Йдеться про згадану раніше норму ч. 2 ст. 131 Конституції України, якою передбачається обрання двох представників правничих шкіл до Вищої ради правосуддя.

Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 р. № 275-р.

Чого ми зможемо досягти за таких обставин?

1. *Контроль якості підготовки правників.* На сьогодні вишівські атестаційні процедури не відтворюють реальної картини того рівня знань і навичок, які отримують випускники юридичних шкіл. Проведення акредитації навчальних закладів (а в подальшому — освітніх програм із права) також не зможе бути достатнім механізмом реального контролю якості підготовки майбутніх правників.

2. *Полегшення доступу до юридичних професій.* Нині не зовсім зрозумілим є те, чому особа, яка підтвердила кваліфікацію магістра права, змушена робити те саме на етапі первинного відбору при отриманні первинної посади і чому ресурси на таку перевірку повинні витрачатися двічі.

3. *Гармонізація кваліфікаційних вимог* (у частині знань і первинних навичок), що висуваються академічним товариством та професійним середовищем.

4. *Створення передумов для побудови об'єктивного рейтингу юридичних шкіл і посилення здорової конкуренції між навчальними закладами, що здійснюють підготовку правників.*

На нашу думку, першим вдалим кроком із запровадження єдиного кваліфікаційного іспиту можна визнати проведення у минулому році, як експерименту, а цього року, — як обов'язкової процедури — організацію вступних іспитів до магістратури з права шляхом складання абітурієнтами єдиного фахового вступного випробування із використанням організаційно-технологічних процесів здійснення зовнішнього незалежного оцінювання.

При цьому ми повинні усвідомлювати і певні ризики запровадження таких заходів. Передовсім вони пов'язані з відсутністю уніфікованих підходів до ключових інституційних складових тих

навчальних дисциплін, які традиційно вітчизняні юридичні школи включають до своїх навчальних планів.

Необхідність запровадження наскрізної магістерської програми з права

Після запровадження стандартів Болонського процесу, структурно процес навчання за напрямом «Право» (як, до речі, і за іншими напрямками) був поділений на дві складові — за двома освітніми рівнями бакалавра та магістра. Формально — це мало змінити підходи у формуванні фахівців, надаючи переважній більшості на бакалаврському рівні мінімальний рівень знань і навичок, необхідний для зайняття первинних посад за фахом. Однак по факту це вилізло у те, що магістратура з права являла собою частину старого навчального плану з наскрізного спеціалітету, яка не змогла «розміститися» у межах чотирирічного бакалавріату.

Що стосується професійних прав бакалавра права, то відповідно до чинного законодавства такий освітній рівень є недостатнім у багатьох випадках для отримання первинної посади. Так, за підрахунками фахівців Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, з 97 випадків (встановлення у поточному законодавстві кваліфікаційної вимоги у вигляді наявності юридичної освіти) лише у двох випадках передбачається, що достатнім є рівень бакалавра права — для посади старшого дільничного інспектора міліції та дільничного інспектора міліції (п. 7.2 Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11 листопада 2010 р. № 550), а також помічника приватного виконавця (ч. 2 ст. 28 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів»). (При цьому

при подальшому впровадженні реформи серед заходів законодавчого регулювання слід передбачити розмежування понять «правнича професія» і «кваліфікаційні вимоги до певних посад».)

Однак існування дворівневої підготовки правників (бакалавр — магістр) формально є цілком допустимим і за нинішніх обставин (звичайно, із переглядом кваліфікаційних вимог до певних первинних посад, передовсім у сфері охорони правопорядку та здійснення контрольно-наглядових повноважень у частині наявності юридичної освіти).

Незважаючи на те, що за умов, коли ми визначаємо єдиний кваліфікаційний іспит із права як єдину форму підсумкової атестації здобувачів правничої освіти (на підставі аргументації, наведеної раніше), ми повинні бути свідомі того, що такий реформаторський крок не може бути можливий без уніфікації підходів до змісту самої правничої освіти.

Оскільки врешті-решт ми маємо вийти на єдину програму кваліфікаційного іспиту, яка повинна включати в себе основні елементи ключових юридичних дисциплін, що мають опануватися у правничих школах. Звичайно, це не означає абсолютну уніфікацію навчальних планів та змісту навчальних дисциплін у всіх юридичних вишах. Йдеться лише про те, що відповідно до своїх індивідуальних навчальних планів студенти повинні оволодіти знаннями і навичками з фундаментальних правничих дисциплін. Решта навчального плану є варіативною складовою на вибір ВНЗ та самого студента. При цьому навіть у зазначених нами як фундаментальних дисциплінах матеріал може формуватися (з урахуванням «обов'язкової» складової) також на розсуд професорсько-викладацького складу, що відповідає за викладання відповідних дисциплін.

Таким чином, визнаючи пріоритетність забезпечення високої якості підготовки правників як ключового завдання реформи юридичної освіти, слід визнати, що контроль якості на державному рівні може бути лише за умови впровадження уніфікованої системи атестації у вигляді запровадження єдиного кваліфікаційного іспиту зі спеціальності «Право». Зі свого боку, існування дворівневої освіти «бакалавр — магістр» прямо суперечить концепту єдиного кваліфікаційного іспиту.

Підготовка правників за єдиною спеціальністю «Право»

Свого часу перед Конституційним Судом Литовської Республіки було поставлене цікаве запитання у контексті аналізованої нами проблематики правничої освіти, на яке він дав відповідь у своєму рішенні від 10 липня 1996 р. у справі № 11/95-9/96 [7].

Справа була ініційована заявниками, яким Міністерство юстиції Литви (далі — Мін'юст) відмовило у допуску до адвокатської професії через те, що вони не мали вищої юридичної освіти в розумінні Мін'юсту (заявники отримали освіту за правничим профілем у закладах Міністерства внутрішніх справ Союзу Радянських Соціалістичних Республік). Вони оспорювали конституційність норми Закону про адвокатуру, на яку посилався Мін'юст, як таку, що обмежує конституційні гарантії права на вільний вибір роботи та підприємництва. Відмовляючи заявникам, Суд зазначив, що метою університетської правничої освіти є підготовка спеціалістів, які мають широкий світогляд, щоб могли опанувати всі аспекти правової системи та вирішувати складні завдання. Саме класична університетська освіта із ґрунтовнішими навчальними планами та тривалішим терміном навчання, фундаментальним підходом до вивчення усіх галузей права, зокрема і приватного, дає змогу

досягати такої мети. Саме цього бракує в освіті в закладах Міністерства внутрішніх справ.

Суд обґрунтував наявність зазначеної кваліфікаційної вимоги як гарантію права на правовий захист і користування послугами адвоката. Рівень забезпечення якості реалізації цих прав напряму залежить від рівня знань і компетентностей адвоката. У цьому контексті суд послався на Основні принципи щодо ролі адвоката, схвалені на Восьмому Конгресі Організації Об'єднаних Націй із запобігання злочинам та поведіння з правопорушниками [8], та Стандарти незалежності правничої професії Міжнародної асоціації адвокатів [9]. Зазначені документи чітко передбачають вимогу до урядів та професійних спільнот гарантувати наявність в адвокатів належної освіти з права.

Подібні аргументи повинні спонукаати нас до роздумів про недоцільність існування у межах правничої освіти інших спеціальностей, окрім «права», як комплексної галузі знань, що забезпечує «суддецентричність»¹ підготовки фахівців, тобто спеціалістів, здатних здійснювати правосуддя. Наявність же інших додаткових спеціальностей завжди ставитиме питання, передовсім, про різницю у змісті навчання, не говорячи вже про підходи до навчання, спрямованість здобутих практичних навичок тощо.

При цьому, якщо ми говоримо про недоцільність збереження підготовки правників у закладах Міністерства внутрішніх справ України, то висловлюємо не так власну позицію, як консолідовану думку європейської правничої спільноти. Так, в останній Резолюції Загальних зборів членів Європейської асоціації правничих шкіл (*European Law Faculty Association*) — найбільш авторитетного освітянського об'єднання — (м. Брно, 21 квітня 2017 р.), зазначається, що члени Асоціації закликають всі відповідальні інституції Європейського Союзу та Ради Європи гарантувати те, що «юридичну освіту надаватимуть університети, які у межах наданих їм академічних свобод заохочують свободу думки і слова, так само як і академічну мобільність» [11].

Звичайно, межі наукової статті не дають змогу охопити всі проблемні питання та висвітлити всі можливі шляхи їх вирішення. Важливою є необхідність усвідомлення ключовими державними акторами, відповідальними за освітянську політику та політику в сфері юстиції, а також правничою спільнотою, нагальності та важливості проведення радикальної реформи правничої освіти, яка, про що ми не втомлюємося нагадувати читачеві, є одним із наріжних каменів ефективного функціонування системи правосуддя.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Висновок* № (2013)16 Консультативної ради європейських суддів про відносини між судьями та адвокатами від 15 листопада 2013 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://cons.parus.ua/_d.asp?r=0AEA26eed30ffc84313594e13947b341e2688
2. *Висновки* Консультативної ради європейських суддів (КРЕС) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/58F4A4DD76AACFD0C2257D8/7004971A6](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/58F4A4DD76AACFD0C2257D8/7004971A6)
3. *Відповідь* на інформаційний запит до Державної служби зайнятості України від 16 січня 2017 р. № 33/02/234-17 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/index>
4. *Відповідь* на інформаційний запит до Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.facebook.com/profile.php?id=100001674607939&fref=ts>
5. *Дані*, отримані з інформаційної мережі «Конкурс» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://vstup.info>
6. *Концепція* вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/vishha/konczepczya->

¹ Термін, що застосовується у німецькій правничій літературі щодо філософсько-ідеологічної основи правничої освіти в Федеративній Республіці Німеччина. Див., наприклад: [10].

- /vdoskonalennya-pravnichoyi-(yuridichnoyi)-osviti-dlya-faxovoyi-pidgotovki-pravnika-vidpovidno-do-evropejskix-standartiv-vishhoyi-osviti.html
7. *The Constitutional Court of the Republic of Lithuania. Ruling. On the compliance of Item 1 of Paragraph 1 of Article 8 of the Republic of Lithuania's Law on the Bar with the Constitution of the Republic of Lithuania, 10 July 1996, Vilnius* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.lrkt.lt/en/court-acts/search/170/ta1006/content>
 8. *Basic Principles on the Role of Lawyers* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.un.org/ruleoflaw/files/UNBasicPrinciplesontheRoleofLawyers.pdf>
 9. *Practice rules and guidelines* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.ibanet.org/Publications/publications_IBA_guides_and_free_materials.aspx
 10. *Legal Education in Germany — an ever (never?) ending story of resistance to change* In: Olgiati, Vittorio, Hrsg.: *Higher Legal Culture and Postgraduate Legal Education in Europa*. Neapel, Rom: Edizioni Scientifiche Italiane 2008, P. 125–149.
 11. *The European law faculties association. At its Annual General Meeting held in Brno on 21st April 2017. Adopted the following Resolution on legal education in changing europe* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://elfa-afde.com/sites/default/files/elfa_resolution_2017.pdf

REFERENCES

1. *Vysnovok № (2013)16 Konsultatyvnoi rady ievropeyskykh suddiv pro vidnosyny mizh suddiamy ta advokatamy vid 15 lystopada 2013 r.* [Conclusion № (2013) 16 of the Advisory Council of European Judges on the Relations between Judges and Attorneys from November 15, 2013]. Available at: http://cons.parus.ua/_d.asp?r=0AEA26eed30ffc84313594e13947b341e2688
2. *Vysnovky Konsultatyvnoi rady ievropeyskykh suddiv (KRIES) [Conclusions of the Advisory Council of European Judges (CRES)]*. Available at: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/58F/4A4DD76AACFD0C2257D87004971A6](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/58F/4A4DD76AACFD0C2257D87004971A6)
3. *Vidpovid na informatsiyniy zapyt do Derzhavnoi sluzhby zainiatosti Ukrainy vid 16 sichnia 2017 r. № 33/02/234-17* [Response to the request for information to the State Employment Service of Ukraine dated January 16, 2017, № 33/02 / 234-17]. Available at: <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/index>
4. *Vidpovid na informatsiyniy zapyt do Ministerstva osvity i nauky Ukrainy* [Response to the request for information to the Ministry of Education and Science of Ukraine]. Available at: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100001674607939&fref=ts>
5. *Dani, otriymani z informatsiynoi merezhi «Konkurs»* [Data obtained from the information network «Competition»]. Available at: <http://vstup.info>
6. *Kontseptsiia vdoskonalennia pravnychoi (iurydychnoi) osvity dlia fakhovoi pidhotovky pravnyka vidpovidno do ievropeyskykh standartiv vyshchoi osvity ta pravnychoi profesii* [Concept of improvement of legal (legal) education for professional preparation of a lawyer in accordance with European standards of higher education and law profession]. Available at: [http://mon.gov.ua/activity/education/vishha/konczepczya-vdoskonalennya-pravnichoyi-\(yuridichnoyi\)-osviti-dlya-faxovoyi-pidgotovki-pravnika-vidpovidno-do-evropejskix-standartiv-vishhoyi-osviti.html](http://mon.gov.ua/activity/education/vishha/konczepczya-vdoskonalennya-pravnichoyi-(yuridichnoyi)-osviti-dlya-faxovoyi-pidgotovki-pravnika-vidpovidno-do-evropejskix-standartiv-vishhoyi-osviti.html)
7. *The Constitutional Court of the Republic of Lithuania. Ruling. On the compliance of Item 1 of Paragraph 1 of Article 8 of the Republic of Lithuania's Law on the Bar with the Constitution of the Republic of Lithuania, 10 July 1996, Vilnius*. Available at: <http://www.lrkt.lt/en/court-acts/search/170/ta1006/content>
8. *Basic Principles on the Role of Lawyers*. Available at: <https://www.un.org/ruleoflaw/files/UNBasicPrinciplesontheRoleofLawyers.pdf>
9. *Practice rules and guidelines*. Available at: http://www.ibanet.org/Publications/publications_IBA_guides_and_free_materials.aspx
10. *Legal Education in Germany — an ever (never?) ending story of resistance to change* In: Olgiati, Vittorio, Hrsg.: *Higher Legal Culture and Postgraduate Legal Education in Europa*. Neapel, Rom: Edizioni Scientifiche Italiane 2008, P. 125–149.
11. *The European law faculties association. At its Annual General Meeting held in Brno on 21st April 2017. Adopted the following Resolution on legal education in changing europe*. Available at: http://elfa-afde.com/sites/default/files/elfa_resolution_2017.pdf

Барабаш Ю. Реформа правничої освіти: окремі складові успішної реалізації

Анотація. Стаття присвячена проблематиці зміни системи підготовки правників. На підставі аналізу статистичних даних доводиться нагальність проведення такої реформи. Окрема увага приділяється ключовим складовим такої реформи, які були напрацьовані робочою групою Міністерства освіти і науки України та відображені в підготовленому нею проєкті Концепції реформування правничої освіти. Серед таких складових, зокрема: необхідність підготовки правників за однією спеціальністю «Право» та, відповідно, виключення з системи правничої освіти інших спеціальностей, підготовка за якими не дає можливості отримати достатню кількість знань і навичок, необхідних для зайняття правничою професією (суддя, адвокат, прокурор, нотаріус). Другим моментом є необхідність запровадження єдиного кваліфікаційного іспиту для випускників зі

спеціальності «Право», що дасть змогу забезпечити їхню якісну підготовку, реальну атестацію здобутих знань і навичок, а також полегшити доступ до правничих професій. Третьою запропонованою новацією, яка логічним чином випливає із попередньої, є запровадження наскрізної магістратури зі спеціальності «Право», наслідком якої буде цілісність і «суддецентричність» підготовки правників.

Ключові слова: правнича освіта, правнича професія, наскрізна магістратура, єдиний кваліфікаційний іспит, реформа правосуддя.

Барабаш Ю. Реформа правового образования: отдельные составляющие успешной реализации

Аннотация. Статья посвящена проблематике изменения системы подготовки юристов. На основе анализа статистических данных доказывается актуальность проведения такой реформы. Особое внимание уделяется ключевым составляющим такой реформы, которые были проработаны рабочей группой Министерства образования и науки Украины и отражены в подготовленном ею проекте Концепции реформирования юридического образования. Среди таких составляющих: необходимость подготовки юристов по одной специальности «Право» и, соответственно исключение из системы юридического образования других специальностей, подготовка по которым не дает возможность получить достаточное количество знаний и навыков, необходимых для осуществления юридической профессии (судья, адвокат, прокурор, нотариус). Вторым моментом является необходимость учреждения единого квалификационного экзамена для выпускников по специальности «Право», что позволит обеспечить их качественную подготовку, реальную аттестацию полученных знаний и навыков, а также облегчить доступ к юридической профессии. Третьей предложенной новацией, которая логичным образом вытекает из предыдущей, является введение сквозной магистратуры по специальности «Право», что будет иметь прямым следствием целостность и «суддецентричность» подготовки юристов.

Ключевые слова: юридическое образование, юридическая профессия, сквозная магистратура, единственный квалификационный экзамен, реформа правосудия.

Barabash Yu. The Reform of Legal Education: Separate Components of Successful Implementation

Annotation. The article is devoted to the problems of changing the system of training lawyers. In the paper, based on the analysis of statistical data, the urgency of such is proved. Particular attention is paid to the key components of such a reform, which were worked out by the Working Group of the Ministry of Education and Science of Ukraine and reflected in the draft of its Concept for the reform of legal education. Among such components is the need to prepare lawyers for single specialty of «law» and, accordingly, an exclusion from the system of legal education of other specialties, the preparation of which does not enable the acquisition of sufficient knowledge and skills necessary for occupation of the legal profession (judge, lawyer, prosecutor, notary) The second point is the need to introduce a single qualification exam for graduates from the specialty of «law», which will ensure their qualitative training, real attestation to acquire knowledge and skills, and facilitate access to legal professions. The third proposed innovation, which logically follows from the previous one, is the introduction of a throw LLM program, which will have a direct consequence of the integrity and «judgcentricity» of the training of lawyers.

Key words: legal education, legal profession, throw lllm program, single qualification exam, reform of justice.